

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

МАЦЮК Вікторія Вікторівна

УДК 159.922.6: 314.5 (043)

**ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДІ ОБРАЗУ
МАЙБУТНЬОГО ШЛЮБНОГО ПАРТНЕРА**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

КИЇВ - 2009

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано на кафедрі психології Інституту філософської освіти і науки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник – доктор психологічних наук, професор
Смульсон Марина Лазарівна,
Інститут психології імені Г. С. Костюка АПН України,
завідувачка лабораторії нових інформаційних
технологій навчання.

Офіційні опоненти: – доктор психологічних наук, професор
Ямницький Вадим Маркович,
Рівненський державний гуманітарний університет,
професор кафедри загальної психології та психодіагностики;

– кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник
Пенькова Олена Іванівна,
Інститут психології імені Г. С. Костюка АПН України,
провідний науковий співробітник
лабораторії особистості імені П.Р.Чамати.

Захист відбудеться “18” лютого 2009 р. о 12 год. 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.10 в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано 16 січня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. В. Долинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сім'я є одним із провідних інститутів соціалізації особистості, який потребує постійного наукового дослідження. Надзвичайно гостро постає ця потреба в період економічних, політичних, соціальних змін у нашому суспільстві. Зростання кількості розлучень, особливо в перші роки подружнього життя, свідчить про необхідність та актуальність пошуків шляхів стабілізації сім'ї, зокрема підходу до її створення, формування в молоді адекватного образу майбутнього шлюбного партнера.

Важливим аспектом, що веде до створення сім'ї і значною мірою визначає характер її існування, є вибір шлюбного партнера. На процес формування уявлень про майбутнього шлюбного партнера впливає багато чинників, які стали об'єктом дослідження ряду авторів.

Так, Е.Берн, З.Фрейд, К.Юнг досліджували глибинні механізми формування образу майбутнього шлюбного партнера. Роль інституту сім'ї у формуванні особистості молодої людини, її цінностей, моделі сім'ї досліджували К.Вітек, В.М.Дружинін, О.М.Кікінежді, О.І.Пенькова та інші фахівці. Вплив самооцінки, рівня домагань, а також рівня особистісної зрілості та самоактуалізації на формування уявлень про майбутнього шлюбного партнера вивчали С.Будассі, В.С.Заслуженюк, Д.Т.Іванов, А.Маслоу, М.М.Обозов, Л.З.Сердюк, В.А.Семиченко, Р.П.Федоренко, Н.Ф.Федотова, В.М.Ямницький. Питання впливу соціально-психологічних механізмів, механізмів та ефектів соціальної перцепції на формування образу майбутнього шлюбного партнера розробляли В.М.Дружинін, О.О.Бодальов, С.Е.Лянс, Ж.Ляпуант, Д.Майєрс, Т.Г.Стефаненко, Е.Фромм. Особливості дошлюбного періоду, проблему ідеалізації партнера, юнацький вік як сензитивний період здійснення шлюбного вибору були предметом уваги у працях М.О.Абалакіної, Т.В.Андрєєвої, М.В.Вовчик-Блакитної, Т.В.Говорун, С.В.Ковальова.

Аналіз зазначених проблем досвідченими психологами, вивчення чинників вибору шлюбного партнера має багату історію. Водночас, значні здобутки у цій галузі несистематизовані, окреслились певні суперечності. Зокрема, потребує уточнення поняття образу майбутнього шлюбного партнера, яке не конкретизується у дослідженнях з проблем шлюбу і сім'ї. Існують також різні підходи до визначення чинників формування образу майбутнього шлюбного партнера, а психологічні механізми формування цього образу потребують систематизації та уточнення їх змістовної сторони. Окрім того, поняття сформованості образу майбутнього шлюбного партнера визначено нечітко і перетинається з іншими психологічними феноменами, що веде до розмитості самого поняття образу майбутнього шлюбного партнера і підміні його змістовної сторони суміжними поняттями. Основними методами дослідження образу майбутнього шлюбного партнера є нечисленні опитувальники, які вимірюють уявлення людей про цей образ, а не рівень сформованості цього образу. Представлені в літературі теоретичні уявлення про психологічні механізми формування у молоді образу майбутнього шлюбного партнера часто носять характер припущення і необґрунтовані емпірично. Це означає, що питання про психологічні механізми, які впливають на формування у молоді образу майбутнього шлюбного партнера, залишається фактично відкритим.

Таким чином, соціальна значущість проблеми формування у молоді образу майбутнього шлюбного партнера та її недостатнє вивчення обумовили вибір теми нашого дослідження “Психологічні механізми формування у молоді образу майбутнього шлюбного партнера”.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження входить до плану наукових робіт кафедри психології Інституту філософської освіти і науки Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за напрямком “Теорія та технологія навчання і виховання в системі народної освіти”. Тема дисертації затверджена Вченою радою НПУ імені М.П.Драгоманова (протокол № 9 від 26 травня 2005 року) та рішенням бюро Ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АПН України (протокол № 3 від 21 березня 2006 року).

Об'єктом дослідження є образ майбутнього шлюбного партнера у сучасній молоді.

Предметом дослідження є психологічні механізми формування у сучасній молоді образу майбутнього шлюбного партнера.

Мета дослідження – експериментально виявити рівень сформованості та психологічні механізми формування образу майбутнього шлюбного партнера у молоді, обґрунтувати, розробити та апробувати програму цілеспрямованої роботи з формування у молоді адекватного образу майбутнього шлюбного партнера.

Гіпотези дослідження:

- провідними механізмами формування образу майбутнього шлюбного партнера у молоді є статево-рольова ідентифікація з батьками, самооцінка і стереотипізація;
- адекватно сформований образ майбутнього шлюбного партнера визначається низьким рівнем статево-рольової ідентифікації з батьками, адекватною самооцінкою молодої людини, низьким рівнем стереотипізації;
- ефективними засобами формування адекватного образу майбутнього шлюбного партнера у сучасній молоді є активні соціально-психологічні методи навчання.

Завдання дослідження:

- 1) визначити теоретичні підходи до вивчення проблеми психологічних механізмів формування у молоді образу майбутнього шлюбного партнера;
- 2) виявити рівень сформованості образу майбутнього шлюбного партнера;
- 3) експериментально дослідити психологічні механізми формування у молоді образу майбутнього шлюбного партнера;
- 4) обґрунтувати, розробити та апробувати систему цілеспрямованої роботи з формування адекватного образу майбутнього шлюбного партнера у молоді.

Теоретико-методологічну основу дослідження складають:

- 1) концепції розвитку і саморозвитку особистості в юнацькому віці (Л.І.Божович, М.Й.Боришевський, Д.Б.Ельконін, І.С.Кон, Г.С.Костюк, С.Д.Максименко); 2) підхід до відображення як активного процесу конструювання моделі світу та психічного образу як ментальної репрезентації в її структурі (О.В.Запорожець, В.П.Зінченко, О.М.Леонт'єв, Б.Ф.Ломов, Т.Д.Річардсон, М.Л.Смульсон, М.О.Холодна); 3) положення про батьківську сім'ю як підґрунтя

закладення уявлень про майбутню сім'ю і образ шлюбного партнера (Е.Берн, О.О.Бодальов, К.Вітек, В.М.Дружинін, Е.Г.Ейдемільер, М.М.Обозов, А.В.Петровський, В.В.Столін, З.Фрейд, З.Цельмер, В.В.Юстицький) основи підготовки молоді до сімейного життя (Т.М.Афанасьєва, Т.В.Буленко, Т.В.Говорун, І.В.Гребенніков, Л.В.Долинська, О.М.Кікінежді, З.Г.Кісарчук, С.В.Ковальов, В.П.Кравець, І.А.Трухін); 4) концепція симетричності поєднання рис подружжя стосовно психологічної міжособистісної сумісності (А.Дж.Айзенк, Є.С.Кузьмін, М.М.Обозов, Д.А.Ледерер, Б.Л.Марстейн, А.Д.Муді та інші); 5) положення про можливості соціально-психологічного тренінгу як методу формування образу майбутнього шлюбного партнера (Т.А.Демидова, Д.Майєрс, А.А.Осіпова, Л.А.Петровська).

Для досягнення мети, вирішення поставлених завдань і перевірки гіпотези ми розробили програму дослідження, реалізація якої передбачала застосування комплексу загальнонаукових теоретичних та емпіричних **методів** та методик, серед яких: теоретичний аналіз наукової літератури та узагальнення експериментальних даних з проблеми; спостереження, бесіда; анкетування – “Взаємовідносини в сім'ї”, “Риси майбутнього шлюбного партнера”, “Уявлення про шлюб і сім'ю”; стандартизовані опитувальники та проєктивні методики (методика діагностики самооцінки С.Будассі, опитувальник Р.Кеттела (16 Рґ, форма А), адаптація А.Г.Шмельова, В.І.Похілько, А.С.Соловейчика, 1988 р.); психолого-педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний); соціально-психологічний тренінг; статистичні методи обробки отриманих даних (метод рангової кореляції Спірмена, χ^2 – критерій, t – критерій Стьюдента).

Експериментальна база дослідження: студенти перших та других курсів Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка і приватного вищого навчального закладу “Тернопільський комерційний інститут”. Загальна кількість досліджуваних – 223 студентів, у тому числі студентів перших курсів – 114 осіб, других курсів – 109. Серед них 113 дівчат та 110 юнаків.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження визначається тим, що:

– *вперше* вивчено образ майбутнього шлюбного партнера з позицій подружньої сумісності; визначено провідний критерій (міра співпадіння уявно сумісного образу майбутнього шлюбного партнера із реально сумісним образом, відповідно до закономірностей подружньої сумісності), показник (симетричність профілів особистості потенційних шлюбних партнерів) та рівні (високий, середній та низький) сформованості образу майбутнього шлюбного партнера; виявлено провідні психологічні механізми формування образу майбутнього шлюбного партнера у молоді (статєво-рольова ідентифікація з батьками, самооцінка, соціальні стереотипи);

– *розширено та доповнено* зміст поняття “образ майбутнього шлюбного партнера” шляхом введення понять “реально сумісний образ майбутнього шлюбного партнера” та “уявно сумісний образ майбутнього шлюбного партнера”, а також методичні підходи до вивчення сформованості у молоді образу майбутнього шлюбного партнера та психологічних механізмів формування цього образу;

– *набуло подальшого розвитку* знання про механізми соціального сприймання, міжособистісної сумісності, шляхи та методи підготовки молоді до сімейного життя, можливості активних соціально-психологічних методів навчання.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що методики дослідження рівня сформованості образу майбутнього шлюбного партнера та рівнів психологічних механізмів формування цього образу і програма тренінгу “Оптимізація вибору шлюбного партнера” можуть бути використані практичними психологами, соціальними працівниками, викладачами та вчителями у навчальних закладах у системі роботи з дошлюбної підготовки молоді, для діагностики рівня сформованості образу майбутнього шлюбного партнера та його корекції, у навчальних курсах “Психологія і етика сімейного життя”, “Психологія сімейних стосунків”.

Встановлені особливості формування образу майбутнього шлюбного партнера та закономірності впливу на цей процес психологічних механізмів дозволяють передбачати успішність шлюбного вибору для сучасної молоді, забезпечити профілактику несумісності у подружньому житті.

Результати дисертаційного дослідження *впроваджено* у навчально-виховний процес Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 63 від 22.06.2007 р.), Приватного вищого навчального закладу “Тернопільський комерційний інститут” (довідка № 763 від 15.06.2007 р.); навчально-виховний процес учнів Тернопільської вечірньої школи ТМР ТО (довідка № 74 від 30.05.2007 р.).

Вірогідність і надійність отриманих результатів дослідження забезпечувалися методологічним обґрунтуванням вихідних теоретичних положень; багатоаспектністю теоретичного аналізу; послідовною реалізацією теоретичних положень у вирішенні завдань емпіричного дослідження; використанням валідних і надійних взаємодоповнюючих методів, що відповідають меті та завданням дисертаційної роботи; репрезентативністю вибірки досліджуваних; якісним і кількісним аналізом отриманих результатів; застосуванням методів математичної статистики та достовірною результативністю формувального експерименту.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення і результати дослідження доповідались та отримали схвалення на засіданнях кафедри психології Інституту філософської освіти і науки Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, на Першій всеукраїнській конференції “Перспективи та проблеми розвитку наук в умовах глобалізації” (м. Тернопіль, 2005 р.); на Другій всеукраїнській конференції “Проблеми та перспективи розвитку наук в умовах глобалізації” (м. Тернопіль, 2006 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Генеза буття особистості” (м. Київ, 2006 р.); другій Міжнародній науково-практичній конференції “Соціалізація особистості в умовах системних змін: теоретичні та прикладні проблеми” (м. Київ, 2007 р.); на Міжнародній науково-практичній конференції “Трансформація особистості в умовах соціально-політичних та економічних змін” (м. Чернівці, 2007 р.); на Міжнародній науково-практичній конференції “Методологія та технології практичної психології в системі вищої освіти” (м. Київ, 2007 р.), засіданнях кафедри психології Інституту філософської освіти і науки Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова

(2004-2008) та звітних наукових конференціях кафедр Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (2004-2008).

Публікації. Основні результати дослідження викладено у 9 публікаціях, з них 6 у фахових виданнях, затверджених ВАК України, 3 статті – у матеріалах науково-практичних конференцій, у навчально-методичному посібнику.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (248 найменувань, в тому числі 35 іноземними мовами), 5 додатків на 53 сторінках. Основний зміст дисертації викладено на 184 сторінках, містить 8 таблиць і 19 рисунків на 11 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 264 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми; визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дисертаційного дослідження; сформульовано гіпотезу; розкрито теоретико-методологічні основи дослідження; презентовано методи та експериментальну базу дослідження; висвітлено наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи; наведено відомості про апробацію та впровадження отриманих результатів, публікації та структуру дисертації.

У *першому розділі* – *“Теоретичний аналіз проблеми психологічних механізмів формування у молоді образу майбутнього шлюбного партнера”* здійснено огляд розгортання проблеми “образу” в психології, проаналізовано закономірності подружньої сумісності як показника визначення рівня сформованості образу майбутнього шлюбного партнера, розкрито особливості юнацького віку як чутливого періоду здійснення шлюбного вибору, на основі наукового аналізу основних психологічних теорій вибору шлюбного партнера визначено психологічні механізми формування у молоді образу майбутнього шлюбного партнера.

У розділі показано, що на ранніх етапах розвитку сучасної когнітивної психології образи розглядали як властивість або атрибут стимульного лабораторного матеріалу. Існує також підхід до образів як до частини особистісно-суб'єктивного, або, інакше кажучи, феноменального досвіду. Найбільш продуктивним з дослідницької точки зору вважають підхід до вивчення образів як до ментальної або “внутрішньої” репрезентації, а також в контексті виконання цілеспрямованої пізнавальної діяльності (Т.Е.Дж. Річардсон).

Сучасні дослідники тлумачать відображення як активний процес конструювання моделі світу у поєднанні образної та концептуальної складових, а психічний образ як складник у структурі інтелекту. Психічний образ у такому контексті також виявляється близьким до ментальних репрезентацій. Так, згідно досліджень М.Л.Смульсон, образи як ментальні репрезентації дійсності є складовою частиною ментальних моделей світу. Ментальні моделі світу (розумові моделі) є результатом спільної дії відображувальної, ціннісно-орієнтувальної та прогностично-перетворювальної функцій інтелекту. Так звані дефіцити репрезентаційної здатності чинять негативний вплив на ефективність діяльності (М.О.Холодна).

На основі психологічного аналізу наявних досліджень ми розширили поняття “образ майбутнього шлюбного партнера” шляхом введення понять “уявно сумісний

образ майбутнього шлюбного партнера” і “реально сумісний образ майбутнього шлюбного партнера”, визначили критерії рівня сформованості образу майбутнього шлюбного партнера.

Образ майбутнього шлюбного партнера – це суб’єктивне ідеальне уявлення психофізичних, психофізіологічних, психологічних, соціально-психологічних та духовних рис бажаного подружнього партнера, яке формується внаслідок інтеріоризації та відображення ознак, структурних характеристик і відношень відомих суб’єкту шлюбних пар.

Уявно сумісний образ майбутнього шлюбного партнера – це актуальне на даний момент уявлення особистості про психофізичні, психофізіологічні, психологічні, соціально-психологічні та духовні риси бажаного подружнього партнера, яке формується без врахування закономірностей подружньої сумісності. Виникає внаслідок інтеріоризації та відображення ознак, структурних характеристик і відношень відомих суб’єкту шлюбних пар, які, згідно закономірностей подружньої сумісності, не є оптимальними для благополучного подружнього життя із суб’єктом.

Реально сумісний образ майбутнього шлюбного партнера – це ідеальне суб’єктивне уявлення особистості про психофізичні, психофізіологічні, психологічні, соціально-психологічні та духовні риси бажаного подружнього партнера, яке формується відповідно до закономірностей подружньої сумісності. Виникає внаслідок інтеріоризації та відображення ознак, структурних характеристик і відношень відомих суб’єкту шлюбних пар, які, згідно закономірностей подружньої сумісності, є оптимальними для благополучного подружнього життя із суб’єктом.

Провідним критерієм рівня сформованості образу майбутнього шлюбного партнера ми вважаємо міру співпадіння уявно сумісного образу майбутнього шлюбного партнера із реально сумісним образом відповідно до закономірностей подружньої сумісності.

Відповідно до закономірностей психологічної подружньої сумісності показником сформованості образу майбутнього шлюбного партнера є симетричність профілів особистості потенційних шлюбних партнерів.

Теоретичною основою для вивчення психологічної сумісності є емпіричні дослідження, проведені А.Кім, Є.С.Кузьміним, Д.Мартін, М.Мартін, М.М.Обозовим, А.М.Обозовою. Відповідно до закономірностей психологічної подружньої сумісності показником сформованості образу майбутнього шлюбного партнера є симетричність профілів особистості потенційних шлюбних партнерів (О.М.Абакумова, Р.Кеттел, А.Кім, Д.Мартін, М.Мартін).

Аналіз досліджень, де розглядаються психологічні особливості юнацького віку (Л.І.Божович, Л.С.Виготський, І.С.Кон, Г.С.Костюк, О.В.Мудрик та інші), дозволяє стверджувати, що саме у цьому віці створюються певні передумови для вступу у шлюб, формуються довготривалі інтимні міжособистісні стосунки. Саме у цьому віці найчастіше здійснюється вибір потенційного шлюбного партнера, який потім впливатиме на весь життєвий шлях особистості. Якщо він буде неоптимальним, наслідками можуть бути відчай, зневіра, втрачені надії, розірвані шлюби, психологічно скалічені чоловіки, дружини, діти.

Шлюбний вибір розглядається в дисертаційній роботі як життєтворча активність особистості, яку В.М.Ямницький визначає як сполучну ланку, крізь яку,

за наявності рефлексії, здійснюється взаємозв'язок між процесами адаптації й творчості на рівні самореалізації (саморозвитку, самоактуалізації) як кінцевої мети адаптаційних процесів, з одного боку, та творчості як інтегральної характеристики життєвої активності – з іншого.

На основі аналізу основних теорій шлюбного вибору (психоаналітичних, гуманістичних, соціально-психологічних) за сферою вираження та прояву умовно ми виділили такі групи психологічних механізмів формування образу майбутнього шлюбного партнера:

- *глибинні* механізми – статево-рольова ідентифікація з батьками (З.Фрейд), інтеріоризація архетипів аніми і анімуса – і їх проекція на реальну людину (К.Юнг), партнерство у “шлюбній грі” (Е.Берн);
- *особистісні* психологічні механізми – образ „Я” (Л.З.Сердюк, Р.П.Федоренко), самооцінка (С.Будассі, В.С.Заслуженюк, М.М.Обозов, В.А.Семиченко, Н.Ф.Федотова), рівень домагань (Н.Ф.Федотова), рівень особистісної зрілості (А.Маслоу, Д.Т.Іванов);
- *соціально-психологічні* механізми – рефлексія, ідентифікація, емпатія, каузальна атрибуція, атракція (Д.Маерс), стереотипізація (Т.Г.Стефаненко), ефекти „первинності” та „новизни”, ефект „ореолу” (О.Бодальов, В.М.Дружинін, С.Е.Лянс, Ж.Ляпуант), рівноцінність на “шлюбному ринку” (Е.Фромм), еволюціоністичний (Д.Майєрс).

Із переліку психологічних механізмів формування образу майбутнього шлюбного партнера провідними виділено та обґрунтовано статево-рольову ідентифікацію з батьками, самооцінку та стереотипізацію.

На основі узагальнення результатів аналізу та виходячи з мети, гіпотези і поставлених завдань, були визначені теоретичні підходи до експериментального дослідження психологічних механізмів формування образу майбутнього шлюбного партнера у сучасної молоді.

У *другому розділі* – “*Експериментальне дослідження психологічних механізмів формування образу майбутнього шлюбного партнера у молоді*” обґрунтовано методика дослідження образу майбутнього шлюбного партнера, визначено рівень сформованості образу майбутнього шлюбного партнера у сучасної молоді, експериментально досліджено провідні психологічні механізми – статево-рольову ідентифікацію з батьками, самооцінку та соціальні стереотипи – формування у молоді образу майбутнього шлюбного партнера.

Складність експерименту полягала у відсутності методик, які дозволили б визначити рівень сформованості образу майбутнього шлюбного партнера у молоді. Тому, рівень сформованості образу майбутнього шлюбного партнера у молоді ми визначали у такій послідовності:

- дослідження особливостей профілю особистості молодої людини за опитувальником Р.Кеттела;
- визначення профілю особистості реально сумісного образу майбутнього шлюбного партнера для кожного респондента. За концепцією симетричності особистісних профілів партнерів реально сумісний образ є тотожним профілю особистості досліджуваного;
- дослідження профілю особистості уявно сумісного образу майбутнього шлюбного партнера за опитувальником Р.Кеттела;

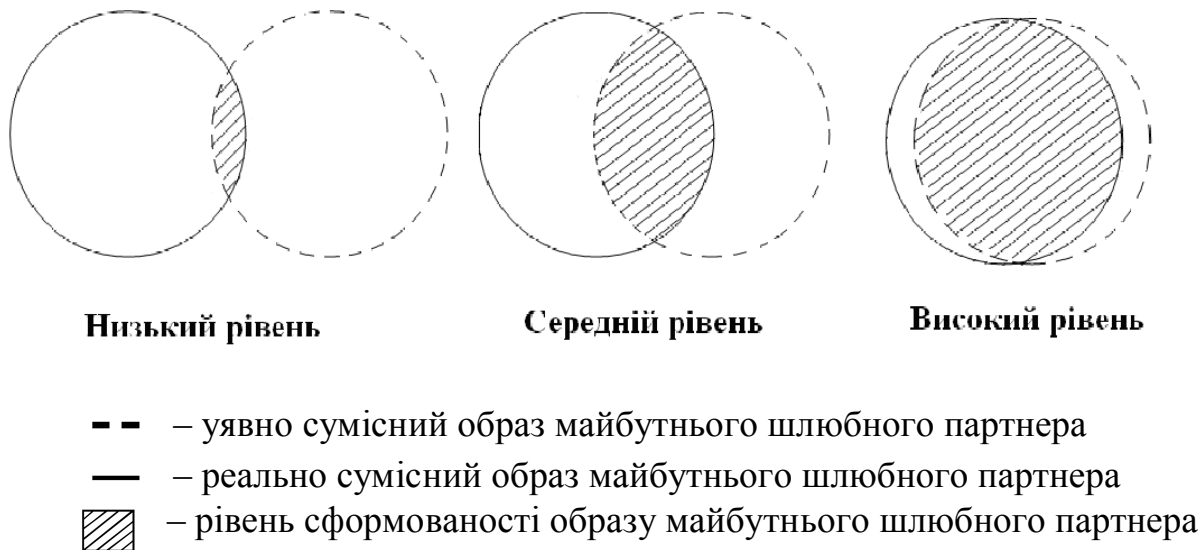
• співвіднесення рівня збігу реально сумісного образу із уявно сумісним образом майбутнього шлюбного партнера для кожного учасника експерименту. Чим більше збігалися ці два образи, тим вищий рівень сформованості образу майбутнього шлюбного партнера. І, навпаки, значна розбіжність між уявно сумісним образом та реально сумісним образом свідчить про низький рівень сформованості образу майбутнього шлюбного партнера.

Відповідність профілів особистості молодої людини і особистісного профілю образу її шлюбного партнера ми представили як відсоткове співвідношення збігів негативних [1; 5,5) і позитивних (5,5; 10] значень показників факторів їх особистісних профілів. Отже, рівень сформованості образу майбутнього шлюбного партнера ми обчислювали за такою формулою:

$$R_{cf} = \frac{S}{16} \cdot 100\%,$$

де S – кількість збігів позитивних і негативних значень показників факторів профілю особистості.

Сформованість образу майбутнього шлюбного партнера у молоді проявляється на трьох рівнях: високому, середньому і низькому. Високий рівень характеризується максимальним співпадінням реально сумісного образу майбутнього шлюбного партнера із уявно сумісним (68,75 - 100 % збігів). Середній рівень характеризується частковим співпадінням реально сумісного образу майбутнього шлюбного партнера із уявно сумісним (37,5 - 62,5 % збігів). Низький рівень характеризується мінімальним співпадінням реально сумісного образу майбутнього шлюбного партнера із уявно сумісним (0 - 31,25 % збігів). Схематичне зображення рівнів сформованості образу майбутнього шлюбного партнера представлено на рисунку 1.

Рис. 1. Рівні сформованості образу майбутнього шлюбного партнера.

Результати нашого дослідження показали, що високий рівень сформованості образу майбутнього шлюбного партнера у 14,4 % молоді, середній – у 31,8 %, низький – у 53,8 % досліджуваних.

Досліджено психологічні механізми формування у молоді образу майбутнього шлюбного партнера.

Виявлення статево-рольової ідентифікації з батьківською сім'єю на формування образу майбутнього шлюбного партнера у молоді відбувалося за допомогою анкети "Взаємовідносини в сім'ї" (Т.А.Демидова). Рівні ідентифікації з батьками характеризуються мірою ототожнення себе та партнера із батьком відповідної статі. Відповідно, високий рівень ідентифікації відображає максимальне ототожнення себе та партнера із батьком відповідної статі та наслідування батьківської поведінки у подружжі; середній – часткове ототожнення, часткова диференціація себе і партнера із батьком відповідної статі; низький рівень – відсутність ототожнення з батьками. Виявлено високий рівень статево-рольової ідентифікації з батьками у 55,6 % молодих людей, середній – у 28,7 %, низький – у 15,7 %. Домінування високого рівня ідентифікації з батьками спостерігається як у дівчат, так і у юнаків, 58,4 % і 52,7 %, відповідно. Стосовно середнього та низького рівнів ідентифікації такий розподіл: середній рівень зафіксовано у 36 % юнаків і 24,8 % дівчат; низький рівень – у 14,6 % юнаків та 16,8 % дівчат.

Закономірність впливу статево-рольової ідентифікації з батьками на формування образу майбутнього шлюбного партнера проявляється у кореляції високого рівня ідентифікації із низьким рівнем сформованості образу, і низького рівня ідентифікації із високим рівнем сформованості образу.

Рівень самооцінки молоді ми визначали за допомогою методики діагностики самооцінки особистості С.Будассі. Виявлено завищений рівень самооцінки у 40,4 %, адекватна самооцінка – у 22,4 % і занижена самооцінка – у 37,2 %. У юнаків завищена самооцінка спостерігається серед 47,3 % респондентів, адекватна – 28,2 %, занижена – 24,5 %. Серед дівчат завищений рівень у 33,6 %, адекватна самооцінка у 16,8 %, занижена – у 49,6 %.

Закономірність впливу самооцінки на формування образу майбутнього шлюбного партнера проявляється у кореляції адекватної самооцінки із високим рівнем сформованості образу майбутнього шлюбного партнера, і неадекватної самооцінки із низьким рівнем сформованості образу.

Досліджено вплив соціальних стереотипів на формування у молоді образу майбутнього шлюбного партнера. Для дослідження рівня стереотипізації у молоді ми розробили анкету "Уявлення про шлюб і сім'ю", яка складається із десяти тверджень, які відображають поширені у сучасному українському суспільстві стереотипи стосовно шлюбу, кохання, чоловіків та жінок.

Рівні стереотипізації характеризуються мірою поширення на сприймання і оцінку майбутнього шлюбного партнера характеристик певної соціальної групи. Відповідно, високий рівень стереотипізації відображає максимальне поширення на сприймання і оцінку майбутнього шлюбного партнера характеристик певної соціальної групи; середній рівень – часткове поширення на сприймання і оцінку майбутнього шлюбного партнера характеристик певної соціальної групи; низький рівень стереотипізації – відсутність, або мінімальне поширення на сприймання і оцінку майбутнього шлюбного партнера характеристик певної соціальної групи.

Виявлено високий рівень стереотипізації у 62,8 %, середній – у 20,6 %, низький – у 16,6 % молоді. Превалювання високого рівня стереотипізації спостерігається як у дівчат, так і у юнаків, 75,2 % і 50 %, відповідно. Середній рівень зафіксовано серед 33,6 % юнаків і 8 % дівчат. Низький рівень – у 16,4 % юнаків та 16,8 % дівчат.

Закономірність впливу соціальних стереотипів на формування образу майбутнього шлюбного партнера проявляється у кореляції високого рівня стереотипізації із низьким рівнем сформованості образу, низького рівня стереотипізації із високим рівнем сформованості образу.

Знайдені значення коефіцієнта кореляції Спірмена (ρ) свідчать про міцність і тісноту зв'язку рівня сформованості образу майбутнього шлюбного партнера із рівнем психологічних механізмів його формування (статеворольової ідентифікації з батьками, самооцінки і стереотипізації).

Виявлені закономірності формування образу майбутнього шлюбного партнера дозволяють побудувати психокорекційну програму щодо оптимізації процесу формування образу майбутнього шлюбного партнера та підвищення рівня його сформованості у молоді.

У *третьому розділі* – “Формування у молоді образу майбутнього шлюбного партнера” теоретично обґрунтовано шляхи та засоби формування у молоді образу майбутнього шлюбного партнера, представлено навчальну програму “Оптимізація вибору шлюбного партнера”, результати експериментальної роботи з цілеспрямованого формування у молоді образу майбутнього шлюбного партнера та підготовки молоді до подружнього життя.

З метою формування адекватного образу майбутнього шлюбного партнера як форму роботи ми обрали соціально-психологічний тренінг, оскільки корекцію рівня ідентифікації з батьками, самооцінки і стереотипізації доцільно проводити у групових формах роботи, що зумовлено соціально-психологічною природою процесу спілкування майбутніх подружніх партнерів. Такий вибір обумовлений перевагами тренінгу (К.Рудестам) та ефективністю змін у поведінці особистості групової роботи, на протигагу індивідуальній (К.Левін).

Теоретично обґрунтовано можливість послаблення статево-рольової ідентифікації з батьками, формування адекватної самооцінки та послаблення стереотипізації у молоді засобами соціально-психологічного тренінгу.

Змістовною стороною формувального експерименту щодо підвищення рівня сформованості у молоді образу майбутнього шлюбного партнера виступили процеси партнерського спілкування та взаємодії з особами протилежної статі. На заняттях розглядались особливості подружньої взаємодії і закономірності міжособистісної, зокрема подружньої, сумісності; риси, що сприяють оптимізації відносин із майбутнім шлюбним партнером та адаптації до подружнього життя; значення наслідування досвіду подружніх взаємин батьків; критерії вибору та психологічні механізми формування образу майбутнього шлюбного партнера.

Метою формувального експерименту стало підвищення рівня сформованості образу майбутнього шлюбного партнера у молоді.

Формувальний експеримент проводився у два етапи. Завдання *першого* етапу полягало у розширенні та збагаченні знань студентської молоді про сім'ю і шлюб, життєдіяльність і рольову структуру сім'ї, фази та етапи її створення, особливості та значення дошлюбного періоду, критерії вибору майбутнього шлюбного партнера, види і типи міжособистісної, зокрема подружньої, сумісності. Для вирішення цього завданнями розроблено програму спецкурсу “Психологічні основи вибору шлюбного партнера”, який складається із трьох частин: “Сім'я починається з “Я””,

“Вибір шлюбного партнера”, “Міжособистісні стосунки у дошлюбний період”, що розрахована на 24 години.

На *другому етапі* експерименту для цілеспрямованого формування у молоді образу майбутнього шлюбного партнера ми обрали тренінгову форму роботи. Відповідно до кожного аспекту міжособистісної взаємодії (когнітивного, емоційного та поведінкового), ми сформулювали конкретні завдання групового тренінгу для пізнавальної, емоційної та поведінкової сфер.

Розроблена нами програма тренінгу “Оптимізація вибору шлюбного партнера” складається з двох взаємопов’язаних тематичних блоків, які включають 21 заняття по 2 години. Тренінг проводився із 30 студентами другого курсу Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка і 30 студентами першого курсу приватного вищого навчального закладу “Тернопільський комерційний інститут” (експериментальна група) у 2006-2007 навчальних роках впродовж 1,5 місяця з кожною підгрупою. Тренінг супроводжувався спецкурсом “Психологічні основи вибору шлюбного партнера”, розрахований на 24 години, який було вичитано паралельно заняттям тренінгу відповідно до теми заняття. Контрольна група включала 60 студентів – по 30 студентів другого курсу названих навчальних закладів.

Перший блок програми тренінгу “Формування образу майбутнього шлюбного партнера на основі самопізнання” об’єднує 11 занять: “Знайомство”, “Сім’я починається з “Я””, “Саморозкриття та згуртованість”, “Як моє “Я” бачать інші”, “Шлях довіри”, “Почуття у нашому житті”, “Вміння вступати в контакт із протилежною статтю”, “Стереотипи в нашому житті”, “Розвиток взаєморозуміння з протилежною статтю”, “Мистецтво спілкування із протилежною статтю”, “Співпраця із протилежною статтю”. Цей блок був орієнтований на розвиток самопізнання, самоусвідомлення кожного учасника, формування адекватної самооцінки, усвідомлення учасниками себе в системі спілкування та діяльності із представниками протилежної статі та із потенційним шлюбним партнером.

Другий блок програми тренінгу “Оптимізація вибору шлюбного партнера” включає в себе 10 занять: “Сімейні взаємовідносини”, “Життєвий сценарій”, “Батьки і діти”, “Подолання самотності”, “Особливості юнацького кохання”, “Критерії вибору партнера”, “Початок сімейного життя”, “Молода сім’я”, “Вирішення конфліктних ситуацій у сім’ї”, “Рольова структура сім’ї”. Він орієнтований на зменшення впливу ідентифікації образу майбутнього шлюбного партнера із образом батька-матері для вироблення індивідуального стилю взаємин у парі із своїм майбутнім шлюбним партнером, незалежного від досвіду батьківської сім’ї та формування образу майбутнього партнера незалежного від образу батьків.

Розробляючи програму формування експерименту ми опирались на комплекс психолого-педагогічних методів, який містить елементи психодіагностики і психотерапії. В основу програми покладено базові методи тренінгу: групова дискусія, ситуативно-рольові ігри і техніки невербальної взаємодії. Особливістю програми тренінгу “Оптимізація вибору шлюбного партнера” є поєднання в ній технік різних психологічних шкіл: гештальт-терапії, Т-груп, транзактного аналізу, психодрами та інших, об’єднаних однією метою – формування адекватного образу майбутнього шлюбного партнера.

В результаті проведення соціально-психологічного тренінгу “Оптимізація вибору шлюбного партнера” та спецкурсу “Психологічні основи вибору шлюбного партнера” було послаблено вплив статево-рольової ідентифікації з батьками на формування образу майбутнього шлюбного партнера у молоді, сформовано у більшості студентів адекватну самооцінку, знижено рівень стереотипізації, що призвело до формування адекватного образу майбутнього шлюбного партнера, який характеризується максимальним наближенням уявно сумісного образу майбутнього шлюбного партнера до реально сумісного образу.

Кількісний аналіз динаміки рівня психологічних механізмів та рівня сформованості образу майбутнього шлюбного партнера у експериментальній групі представлено у таблиці 1.

Таблиця 1.

Динаміка рівнів психологічних механізмів та рівня сформованості образу майбутнього шлюбного партнера у сучасній молоді (%).

Рівні	Ідентифікація з батьками		Самооцінка		Стереотипізація		Рівень сформованості образу	
	до	після	до	після	до	після	до	після
	експерименту		експерименту		експерименту		експерименту	
Високий	15	23,3	35 завищ.	28,3 завищ.	60	28,3	10	40
Середній	30	56,7	23,3 адекв.	41,7 адекв.	23,3	48,3	38,3	51,7
Низький	55	20	41,7 заниж.	30 заниж.	16,7	23,4	51,7	8,3

В результаті проведення соціально-психологічного тренінгу “Оптимізація вибору шлюбного партнера” та спецкурсу “Психологічні основи вибору шлюбного партнера” було підвищено рівень сформованості образу майбутнього шлюбного партнера у молоді. Відсоткова частка молоді з високим рівнем сформованості образу майбутнього шлюбного партнера зростає з 10 % до 40 %, з середнім рівнем сформованості образу – з 38,3 % до 51,7 %, знижено відсоток молоді з низьким рівнем сформованості образу з 51,7 % до 8,3 %.

На підставі самозвітів учасників формувального експерименту було зроблено висновки про зміни рівня сформованості образу майбутнього шлюбного партнера на поведінковому рівні, які проявилися у перебудові відносин між партнерами у більш конструктивному руслі, розлученні із психологічно несумісним партнером, зміні несумісного партнера на психологічно сумісного, здійсненні самостійного вибору партнера замість орієнтації на вибір оточуючих, побудові відносин з партнером за власною моделлю, вільною від моделі відносин між батьками та шлюбних стереотипів, пошуку психологічно сумісного партнера на основі переосмислених критеріїв вибору та корекції самооцінки.

Таким чином, результати проведеного теоретичного та експериментального дослідження підтвердили висунуту нами гіпотезу і дозволили зробити загальні висновки та намітити перспективи подальшої розробки проблеми.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні презентується теоретичне узагальнення та експериментальне вивчення психологічних механізмів формування образу майбутнього шлюбного партнера у сучасній молоді: розкрито сутність образу майбутнього шлюбного партнера, провідний критерій діагностування рівня сформованості образу майбутнього шлюбного партнера, рівні його сформованості, психологічні механізми формування цього образу та умови підвищення рівня сформованості образу майбутнього шлюбного партнера у молоді, обґрунтовано та апробовано систему засобів психологічного впливу на зниження рівня статево-рольової ідентифікації з батьками та стереотипізації і формування адекватної самооцінки у молоді.

1. Актуальним питанням у юнацькому віці є здійснення шлюбного вибору. Юнацький вік є сенситивним для утворення пари, в цей період активізується пошук шлюбного партнера. На успішність здійснення шлюбного вибору впливає образ майбутнього шлюбного партнера. *Образом майбутнього шлюбного партнера* є суб'єктивне ідеальне уявлення психофізичних, психофізіологічних, психологічних, соціально-психологічних та духовних рис бажаного подружнього партнера, яке формується внаслідок інтеріоризації та відображення ознак, структурних характеристик і відношень відомих суб'єкту шлюбних пар. Провідним *критерієм рівня сформованості образу майбутнього шлюбного партнера* є міра співпадіння уявно сумісного образу майбутнього шлюбного партнера із реально сумісним образом, відповідно до закономірностей подружньої сумісності. Відповідно до закономірностей психологічної подружньої сумісності *показником сформованості образу майбутнього шлюбного партнера* є симетричність профілів особистості потенційних шлюбних партнерів

2. За сферою прояву психологічних механізмів формування образу майбутнього шлюбного партнера умовно можна виділити такі їх групи: 1) глибинні – статево-рольова ідентифікація з батьками, інтеріоризація архетипів аніми і анімуса і їх проекція на реальну людину, партнерство у “шлюбній грі”, 2) особистісні психологічні механізми – образ „Я”, самооцінка, рівень домагань, рефлексія, рівень особистісної зрілості); 3) соціально-психологічні механізми – емпатія, атракція, стереотипізація, ефекти („первинності” та „новизни”, ефект „ореолу”), рівноцінність на “шлюбному ринку, еволюціоністичний механізм. Провідними психологічними механізмами формування образу майбутнього шлюбного партнера у юнацькому віці є статево-рольова ідентифікація з батьками, самооцінка та стереотипізація.

3. У студентів юнацького віку домінує низький рівень сформованості образу майбутнього шлюбного партнера, який характеризується мінімальним співпадінням реально сумісного образу майбутнього шлюбного партнера із уявно сумісним. Поряд із низьким рівнем сформованості образу майбутнього шлюбного партнера у студентів юнацького віку домінують такі прояви психологічних механізмів

формування образу майбутнього шлюбного партнера: високий рівень статево-рольової ідентифікації з батьками, психологічними особливостями якого є ототожнення себе та партнера із батьком відповідної статі та бажання наслідувати поведінку батьків у подружніх відносинах; неадекватна самооцінка (завищена і занижена), психологічними характеристиками якої є переоцінка, або недооцінка себе, неадекватні образ “Я”, рівень домагань, програма самореалізації; високий рівень стереотипізації, який характеризується поширенням на сприймання і оцінку майбутнього шлюбного партнера характеристик певної соціальної групи. Закономірність впливу статево-рольової ідентифікації з батьками на формування образу майбутнього шлюбного партнера проявляється у кореляції високого рівня ідентифікації із низьким рівнем сформованості образу, і низького рівня ідентифікації із високим рівнем сформованості образу. Закономірність впливу самооцінки на формування образу майбутнього шлюбного партнера проявляється у кореляції адекватної самооцінки із високим рівнем сформованості образу майбутнього шлюбного партнера, і неадекватної самооцінки із низьким рівнем сформованості образу. Закономірність впливу стереотипізації проявляється у кореляції високого рівня стереотипізації із низьким рівнем сформованості образу майбутнього шлюбного партнера, низького рівня стереотипізації із високим рівнем сформованості образу.

4. Ефективним шляхом оптимізації вибору шлюбного партнера та формування адекватного образу майбутнього шлюбного партнера є вплив активними методами соціально-психологічного навчання на прояви психологічних механізмів формування цього образу з метою їх оптимізації (зниження рівня статево-рольової ідентифікації з батьками, формування адекватної самооцінки, зниження рівня стереотипізації).

5. Система роботи з психологічної корекції рівня сформованості образу майбутнього шлюбного партнера базується на активізації оптимальних проявів психологічних механізмів формування образу майбутнього шлюбного партнера у молоді. Позитивні якісні зміни у рівні сформованості образу майбутнього шлюбного партнера характеризуються збільшенням кількості студентів із максимальним співпадінням реально сумісного образу майбутнього шлюбного партнера із уявно сумісним, зниженням рівня статево-рольової ідентифікації з батьками, сформованістю адекватної самооцінки, зниженням рівня стереотипізації. На поведінковому рівні це проявляється у припиненні неконструктивних відносин із психологічно невідповідним партнером, пошуках партнера з психологічними особливостями відповідно закономірностей подружньої сумісності, подоланні соціальної пасивності або зарозумілості під впливом самооцінки, подоланні упередженості у поведінці та відносинах, побудові своїх відносин із партнером по-своєму, незалежно від моделі подружніх стосунків у батьківській сім'ї.

Проведене дисертаційне дослідження не вичерпує всіх аспектів даної проблеми. Перспективи її вивчення пов'язані із концептуальним аналізом образу майбутнього шлюбного партнера, його структури та характеристик; виявленням гендерних особливостей процесу формування образу майбутнього шлюбного партнера залежно від віку; встановленням характеру зв'язку сформованого образу майбутнього шлюбного партнера із успішністю здійснення шлюбного вибору; поглибленим

аналізом взаємозв'язків психологічних механізмів формування образу майбутнього шлюбного партнера; дослідженням особливостей прояву психологічних механізмів формування образу майбутнього шлюбного партнера на різних вікових етапах життєвого шляху особистості; створенням психодіагностичних методик дослідження психологічних механізмів формування у молоді образу майбутнього шлюбного партнера, що й буде предметом нашого подальшого наукового пошуку.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях автора:

1. Мацюк В. В. Формування у молоді образу майбутнього шлюбного партнера / В. В. Мацюк. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. – 98 с.
2. Мацюк В. В. Психологічні механізми формування образу майбутнього шлюбного партнера / В. В. Мацюк // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. – № 10 (34). – 258 с. – С. 53-58.
3. Мацюк В. В. Ідентифікація з батьками як психологічний механізм формування образу майбутнього шлюбного партнера / В. В. Мацюк // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка. Т. VII, вип. 5. – К., 2006. – 432 с. – С. 189-196. – С. 189-196.
4. Мацюк В. В. Критерії рівня сформованості образу у молоді майбутнього шлюбного партнера / В. В. Мацюк // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка АПН України / За ред. академіка С.Д.Максименка. Т. IX, част. 3. – К., 2007. – 488 с. – С. 242-250.
5. Мацюк В. В. Сформованість образу майбутнього шлюбного партнера у контексті подружньої сумісності / В. В. Мацюк // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. – К. : НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007. – № 20 (44). – 231 с. – С. 64-70.
6. Мацюк В. В. Дослідження образу майбутнього шлюбного партнера у сучасній молоді / В. В. Мацюк // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. – К. : НПУ імені М.П.Драгоманова, 2008. – № 23 (47). – 269 с. – С. 35-42.
7. Мацюк В. В. Образ “Я” як психологічний механізм формування образу шлюбного партнера / В. В. Мацюк // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Трансформація особистості в умовах соціально-політичних та економічних змін” (17-18 травня 2007 р.). – Чернівці : Рута, 2007. – 648 с. – С. 102-107.
8. Мацюк В. В. Провідні психологічні механізми формування образу майбутнього шлюбного партнера / В. В. Мацюк // Матеріали Першої Міжнародної науково-практичної конференції “Практична психологія у міждисциплінарному аспекті: проблеми та перспективи”. – Дніпропетровськ : ДГУ, 2008. – 461 с. – С. 361-370.
9. Мацюк В. В. Шлюб за коханням і шлюб з розрахунку / В. В. Мацюк // Проблеми і перспективи наук в умовах глобалізації: матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2005. – 315 с. – С. 155-165.

АНОТАЦІЇ

Мацюк В. В. Психологічні механізми формування у молоді образу майбутнього шлюбного партнера. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – НПУ імені М.П.Драгоманова, Київ, 2009.

Дисертацію присвячено вивченню психологічних механізмів формування у молоді образу майбутнього шлюбного партнера. Розширено і поглиблено поняття “образ майбутнього шлюбного партнера”. Обґрунтовано процес статево-рольової ідентифікації, самооцінки та стереотипізації як провідних механізмів формування у молоді образу майбутнього шлюбного партнера. Виявлено провідний критерій (міра співпадіння уявно сумісного образу майбутнього шлюбного партнера із реально сумісним образом, відповідно до закономірностей подружньої сумісності), показники (симетричність профілів особистості потенційних шлюбних партнерів), рівні (низький, середній, високий) сформованості образу майбутнього шлюбного партнера і рівні ідентифікації та стереотипізації образу майбутнього шлюбного партнера.

Емпірично встановлено кореляційну залежність рівня сформованості образу майбутнього шлюбного партнера у молоді від статево-рольової ідентифікації з батьками, самооцінки та соціальних стереотипів.

Розроблено і науково обґрунтовано програму активного цілеспрямованого соціально-психологічного навчання “Оптимізація шлюбного вибору”, яка сприяє послабленню статево-рольової ідентифікації з батьками, формуванню адекватної самооцінки та зниженню рівня стереотипізації. Експериментальне впровадження програми тренінгу дало змогу підняти рівень сформованості образу майбутнього шлюбного партнера у сучасній молоді.

Ключові слова: образ майбутнього шлюбного партнера, подружня сумісність, статево-рольова ідентифікація з батьками, самооцінка, стереотипізація.

Мацюк В. В. Психологические механизмы формирования у молодежи образа будущего брачного партнера. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – НПУ имени М.П.Драгоманова, Киев, 2009.

Диссертация посвящена вопросам оптимизации влияния психологических механизмов на формирование у молодежи образа будущего брачного партнера.

В работе проанализировано понятие образа как психологического феномена. На основе анализа научной литературы проблема сформированности образа будущего брачного партнера дополнена уточнением содержания понятия “образ будущего партнера” и введением понятий “реально совместимый образ будущего брачного партнера” и “мнимо совместимый образ будущего брачного партнера”, обосновано критерий сформированности образа будущего брачного партнера (мера совпадения мнимо совместимого образа будущего брачного партнера с реально совместимым образом будущего брачного партнера соответственно закономерностям супружеской совместимости).

Рассмотрен юношеский возраст как сенситивный период совершения брачного выбора.

В исследовании проанализировано психологические механизмы формирования образа будущего брачного партнера на основе рассмотрения базовых теорий выбора брачного партнера – психоаналитические, теория транзактного анализа, гуманистические, эволюционистические, социально-психологические. Условно выделено группы психологических механизмов формирования образа будущего брачного партнера: глубинная группа – идентификация партнера с родителем противоположного пола, интериоризация архетипов анимы и анимуса и их проекция на реального человека, партнерство в “брачной игре”, равноценность на “брачном рынке”, биологический инстинкт продолжения рода; личностная группа – образ “Я”, самооценка, уровень притязаний, рефлексия, уровень личностной зрелости; социально-психологическая группа – рефлексия, эмпатия, каузальная атрибуция, аттракция, стереотипизация, эффекты “первичности”, “новизны” и “ореола”. Обоснованно процесс поло-ролевой идентификации с родителями, самооценки и стереотипизации как ведущих механизмов формирования у молодежи образа будущего брачного партнера.

В диссертации представлены результаты экспериментального исследования уровня сформированности образа будущего брачного партнера (высокий, средний, низкий) у современной молодежи и психологических механизмов формирования образа будущего партнера (поло-ролевая идентификация с родителями, самооценка и стереотипизация). Выявлено доминирование у современной молодежи низкого уровня сформированности образа будущего брачного партнера, который характеризуется минимальным совпадением мнимо совместимого образа будущего брачного партнера с реально совместимым образом будущего брачного партнера, соответственно закономерностям супружеской совместимости. Корреляция низкого уровня сформированности образа будущего партнера с высоким уровнем поло-ролевой идентификации с родителями, неадекватной самооценкой и высоким уровнем стереотипизации свидетельствует о необходимости целенаправленной психологической работы со студентами, направленной на формирование адекватного образа будущего брачного партнера путем активизации оптимального влияния психологических механизмов формирования образа брачного партнера у современной молодежи.

На основе анализа литературы и результатов эксперимента была теоретически обоснована и разработана программа спецкурса и тренинга оптимизации брачного выбора студентов юношеского возраста, которая включала следующие направления: снижение уровня поло-ролевой идентификации с родителями, формирование адекватной самооценки и снижение уровня стереотипизации.

В исследовании обосновываются теоретические аспекты проведения формирующего эксперимента, направленные на поднятие уровня сформированности образа будущего брачного партнера у современной молодежи путем активизации оптимального влияния психологических механизмов формирования образа брачного партнера. Характеризируются психологические упражнения апробированной системы работы, которая была реализована в экспериментальной группе на групповых тренинговых занятиях.

Анализ результатов контрольного эксперимента выявил в экспериментальной группе, в отличие от контрольной, статистически значимые позитивные изменения в уровнях сформированности образа будущего брачного партнера у современной молодежи, а также увеличение количества студентов с низким уровнем поло-ролевой идентификации с родителями, адекватной самооценкой и низким уровнем стереотипизации. Это подтвердило эффективность реализованной тренинговой программы оптимизации выбора брачного партнера у 18-19-летних студентов, которая способствует активизации оптимального влияния психологических механизмов формирования образа брачного партнера у современной молодежи. Статистически значимое увеличение количества молодежи с высоким уровнем сформированности образа будущего брачного партнера указывает на возможность и необходимость обеспечения психологической помощи студентам в оптимизации брачного выбора, свидетельствует о возможности включения разработанной системы в учебно-воспитательный процесс высшей школы, как одно из звеньев в системе добрачной подготовки молодежи.

Ключевые слова: образ будущего брачного партнера, супружеская совместимость, поло-ролевая идентификация с родителями, самооценка, стереотипизация.

Matsyuk, V.V. Psychological mechanisms of the future spouse image forming in young people. – Manuscript.

Dissertation for the Candidate degree in psychology, speciality 19.00.07 – Pedagogical and Developmental Psychology. – M.P.Dragomanov National Pedagogical University, Kyiv, 2009.

The dissertation seeks to study psychological mechanisms underlying forming of the image of a future spouse in the younger population. The concept of the future spouse image was extended and deepened. The grounds were provided for the process of sexual role identification, self-estimate, and stereotypization as primary mechanisms that motivate forming of the future spouse image in youth. Elicited was the leading criterion (level of conformity of an imaginary compatible image of a future spouse with actually compatible image, according to regularities of marital compatibility), indices (symmetry of personality profiles of potential marriage partners), levels of development (low, medium, high) of the image of a future spouse, and levels of identification and stereotypization of the future spouse image.

The experiential data showed correlation between the level of development of the future spouse image in young people and their sexual role identification with their parents, as well as their self-estimate and social stereotypes.

The programme for pro-active focused social-psychological training “Optimization of marital choice” was developed and scientifically grounded, which facilitates lessening of the sexual role identification with parents, forming of the adequate self-estimate and achieving the lower level of stereotypization. Implementation of the training programme enabled to increase the level of development of the future spouse image in young people.

Key words: future spouse image; marital compatibility; sexual role identification with parents; self-estimate; social stereotype.

Підписано до друку 17.12.2008 р. Формат 60Ч90/16.
Друк-Rizo. Гарнітура Times New Roman – 14
Папір офсетний. Ум. друк. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 687

Редакційно-видавничий відділ
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2
Свідоцтво про реєстрацію ТР № 241, від 18.11.1997 р.
8(0352) 43-58-92